

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 11. 1939

MİRSADÜL'İBAD

ve

H A Y Y A M

Türk Tıp Tarihi Arkivi, yıl : 3, sayı : 9 ;
S. 13 - 14 - 15 deki makale münasebetile.

Haydar Vaner

9 sayılı nüshanızın on dördüncü sahifesinin altındaki haşiyede: Mirsadülibad, Necmeddin Kübra tarafından yazılmış, tasavvufa aid mühim bir eserdir. Tercemesi de vardır. «deniliyor»

*

Mirsadülibad'ın müellifi Necmeddin Kübra değil, Daye namile maruf Necmeddin Razi'dir. Daye Kübra'nın mürididir. [1]

Necmeddin Kübra [Ebülcennab Ahmed bin Ömer] Hvarzim Havak kasabasındandır. Bunun için Havakî veya Hayukî derler.

Kübra, Kübreviyye tarikatının mübdiidir. Sofiye ulularındandır. Avam ve havas, kerametine kâildirler. Menakibi bu güne kadar orta Asyada naklolunmaktadır. Münakaşa ve mübahaseyi çok sever ve her mübahasede son söz onun olurdu. Bundan dolayı kendisine [Ettammetülkübra] lakabı verilmiş idi. (Tamme) telaffuzu güç, ve me'nus olmayan bir kelime olduğu gibi kıyamet manasına da geldiği için atıldı. Yalnız Kübra diye anıldı.

Necmeddin Kübrâ 540 da doğdu. 618 de Bağdadda öldü.

*

Necmeddin Razi, Reylidir. Harabesi Tahranın beş kilometre

[1] Süleymaniye Kitap Sarayı; Esad Efendi : 1705 ; Yaprak : 13-2, 14

Il a emprunté du grec le nom de cathéter donné à la sonde. Il n'est pas autre chose que le mot Καθετηρ de la langue grecque.

Daremberg, en comparant l'ouvrage d'Abulkasim avec le livre de Paul d'Egine, a constaté que seulement 30 chapitres ne sont pas copiés directement. Paul d'Egine est un des derniers médecins grecs de l'Antiquité. Quelques uns avancent qu'il a vécu au 4. 5 ou 7 ème siècle - On ne connaît pas d'une façon rigoureuse. Les dates de sa naissance et de son décès. Il s'est occupé surtout avec la Chirurgie. Il a ajouté que son livre constituait un résumé des ouvrages de ses prédecesseurs.

En résumé: l'histoire de la Médecine est très ancienne. Chaque auteur a écrit son ouvrage en empruntant naturellement à ses prédecesseurs. Le livre de Cherefeddin n'est pas la traduction d'un livre persan.

La division du livre est empruntée de celui d'Abulkasim. Mais Cherefeddin a ajouté à son ouvrage ses observations personnelles et fait important, il y a introduit une nouveauté qui n'a jamais été conçue jusqu'à cette époque dans le monde musulman, en dessinant des miniatures de façon à rendre plus vivantes les explications relatives aux divers modes de traitement. Il a su donner ainsi à son livre une physionomie toute originale.

TÜRKIYEDE VİLÂDİYE ve NİSAİYE TARİHİNDEN
BİR HULÂSA

REFİK MÜNÜR KESKİN M. D.
Gülhane Tababet İhtişas Okulu
Eski Jinekoloji Profesörü

ve

SAİM SAĞLIK M. D.

Son senelerin gittikçe artan ve tetkiklerle çıkarılan bir çok eski kitaplar, el yazıları vesair eserler Türkiyede eskidenberi bir tababet

tekâmülü mevcut olduğunu gösteriyor. Eski zamanın cerrahi aletleri, eski hastane ve tıb medreselerinin bakiyeleri bu günün metod ve tekniklerinin tedrici tekâmülünü gösteren bir eserdir. Maksudumuz Türkiye Tababet tarihinin tam bir şeklini yazmak değil, nisaiye ve vilâdiye-yi eski halk tecrübelerinden tâ bugünkü tekâmülüne kadar ilmî bir hakikatle hülâsa etmektir.

Türkiyedeki eski tebabeti kolayca gösteren eserlerden biri 17. asırda Şirvanlı Şemsettinin (1622-1648) saf bir Türkçe ile yazdığı -resimli anatomi kitabı «Teşrihül Ebdan» ve ondan çok daha evvel yani 11. inci asırda büyük Türk Hekim ve filozofu «İbni Sina»nın -Avicenna- yazdığı «Kanunu Tıb» -Canon of Medicine- vardır. Avicenna 980 M.S. Buharda doğmuştur. Yakın zamanlara kadar kendisinin bir arab olduğu zannedilmişti. Fakat İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü neşrettiği son etüdlerle tababet tarihinin bu büyük simasının halis bir Türk orijinden olduğunu mukni sarette göstermiştir. Resim-I İbni Sinanın 900 sene evvel bir nörastenik hastayı nasıl muayene ettiğini gösteriyor.

İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü Türkiyede mevcut eski halk tıbbî itikatlarını uzun seriler halinde topladı. Bunların orijini asıl köylü halk arasından doğuyor ve tıbbî Folkloru tesis ediyor. İptidaî olmakla beraber okuması zevklidir.

Bunlardan bir kaç misal ile eski Türk itikatlarının enteresan olanlarını ve bazılarının da hoşluklarını göstereceğiz. Karışmaması için beş gurupta toplayacağız (1 Gebeliğe ait umumî fikirler,) 2 Cenininin cinsiyetinin tahmini, (3 Doğum seyri ve idaresi,) (4 Nevzada bakım) (5 Lohusaya bakım ve nifasi intan.

Gebelik- Zeki ve güzel bir çocuk elde etmek isteyen gebe bir kadına tam bir dikkatle çekirdeklerinin hiç birini yere düşürmeden bütün bir nar yemesi tavsiye edilmiştir. Çocuğun benli doğması için de gebeliğin ilk üç ayında bir kaç kara biber yutması tavsiye edilmiştir.

Ceninde cinsiyet tahmini- Bir bardak su üzerine validenin kolostromu damlatılır. Damla dibe çökerse ağır bir cenine, çocukta sağlam bir karaktere yani sonra evde kalacağına ve dolayısıyla erkek evlâda delâlet odemiş. Damla su üzerinde kalırsa hafif bir cenine ve aynı

muhakeme ile çocukta hafif bir karektere. evde kalacağına yani kız evlada delâlet edermiş. Diğer bir usul de gebenin yemek intihabını tetkik etmiş. Valide tatlıları severse oğlan, ekşileri severse kız olurmuş. Gebelikte yüz ve memelerde bol sıbagat kıza, az olursa oğlana delâlet edermiş. Diğer bir test, ayrı ayrı buğday ve arpa kaplarına gebe idrarı dökülür ve beklenir. Buğday filizlenirse kız, arpa filizlenirse oğlan olacak derlermiş.

Doğum- Eski zamandanberi ebelerin bilhassa gizli ebelik öğretilmiş olanlarına halkın itibarı çoktu. Ebe çantasında daima «Meryem Ana eli» denilen bir odun parçası bulundu. Bununla Meryem ana gibi ağrısız ve kolay doğum beklenir. Doğum esnasında evin bütün bayanları hamilenin etrafını sararlar ve yüksek sesle konuşurlar. Doğum geciktiği takdirde bir silâh atılır ve valdeyi korkutarak ağrıları artırmak isterlerdi.

Doğumdan sonra kordon kesilir. Çocuk yıkanır. Üzerine hiraz tuz serpilir ve çamaşırlarına sararak babasının kucağına verilir. Sonra bütün aile bir büyük sofraya otururlar ve buna «Meryem ana yemeği» derlerdi.

Nevzatta asfeksi olursa kordon hemen kesilip kan çocuğun vücuduna akıtılır ve plesenta ateşe konur, veya bebeğe soğan koklatılır.

Lohusalık ve nifasi intan - Nevzada kırk gün banyo yapılır. Yapılmazsa çocuğun cildinde «Kırk gün hastalığı» denilen kabarcıklar olur. Anne evvelce doğurmuş ve çocukları da yaşamıyorsa çocuk uzun zaman yıkanmaz.

Yedinci gün diğer bir adet yapılır. Çocuğun dudağına tatlı bir madde sürülür. Okumuş tatlı bir şahsiyet olması temenni edilir. Doğumdan sonra valde ziyaret edilmez yabut nevzat diğer çocuklarla temas ettirilmez. Buna kırk gün dikkat edilir. Böylece sarî hastalıklardan çocuğu korumak isterler. Çocuğun uslu olması istenirse plasenta lohusa odasında 24 saat tutulmuş. Çocuk konuşmağa başlayınca tercihan dana ve koyun etleri yedirilerek bilhassa konuşmanın tekâmülüne yardım ederlermiş. Lohusalık ateşi gelince cin ve perilerin bastığına kani olarak okur üflerlermiş. Eğer şeytanlar kaçırılırsa kadın da iyi olurmuş.

17. Asırda Şemsettin Şirvani tarafından yazılan «Teşrihül Ebdan» oldukça doğru resimleri ihtiva ediyor. Karın boşluğu, göğüs, kan damarları, cenin resmi, ve iskelet güzel çizilmiştir. [Resim -2-]

Resim -3- İstanbulda 18. asrın sonlarında bir ev doğumu tasvir ediyor Normal bir doğuma ebe yardım ediyor. Kadın doğum iskemlesine oturulmuş, baş çıkmış. Doğum iskemlesi eski Türk doğumu için karakteristiktir. Evin bayanları etrafını sarmış ve onu tutuyorlar ve hep birden çift çift konuşuyorlar.

Vakada bir zorluk sezilirse cerrah çağırılır. Resim -4- buna dair güzel bir minyatürdür. Çok manalı ve güzel resmedilmiştir. (11) asır Ameliyat odasında cerrahın yaptığı bir Cesarien sahnesini pek canlı gösteriyor. Bu ameliyat şarkta pek eski zamandanberi yapılmaktadır. Şarkta eski bir itikatla ancak ilerde pek kudretli olacak adamların zorlukla ve Cesarien ameliyesile doğacaklarını zannederlerdi. Eski hikâyeciler romanlarının kahramanlarını böyle doğurturlardı. Acem şairi Zal oğlu Rüstem adında kahramanın Cesarien ameliyatını güzel tasvir etmiştir. Resmin üst köşesinde eski türkçe ile Cesarien anlatılmıştır. Bu günkü türkçe Roman herflerile yazılır.

Avrupa tıbbî ilerlemeleri inkişaf ettikçe yenilikleri takiben Türkiyede de bu eski batıl itikadlar ve basit pratikler kaybolmağa başladı. 18. asrın sonlarında Avrupadaki tıbbî yenilikler Türkiyede de tesirini göstermekten geri kalmadı. Tıp tahsilinde Anatomi, Fizyolojiye birinci derecede ehemmiyet verildi. Kultan İkinci Mahmut zamanında 1827 be yeni usullere müstenit bir tıp ve cerrah mektebi açıldı. Ecnebi muallimler getirildi ki çoğu Fransa ve Avusturyadan olup mektepte tedaris lisanı olarak Fransızca kabul edilmişti. Zamanla Fransızca tedarisin talebeye istifadeli olmadığı anlaşıldı. Bir gurup genç doktorlar Fransızca ve Almanca tıp kitaplarını Türkçeye terceme ettiler. Türkçe tedarisin istifadeli olduğunu gördüler. Bu yeniliğin başında Doktor Aziz Krimî vardı.

Dr. Wuchino İstanbul Tıp mektebinde Vilâdiye ve Nisaiyeyi ilk olarak tedaris etti. Asistanı doktor Vahit onu takibetti. Türkçe tedaris edenlerin başlarından biri de Dr: Nuri olup Pinard ın beşinci tabı vilâdiyesini terceme etmişti. Diğer tabılarını Dr: Ziya Nuri terceme etmiştir. Hekim ve ebeler güzel tedaris ediliyorlardı.

Dr. Vahitten sonra Prof. Besim Ömer geldi. O zaman Fransada Budin Kliniğinde bir ihtisas kursundan dönmüş bulunuyordu. (1891) Bu senelerde İstanbulda halk için ilk Vilâdiye ve Nisaiye polikliniği açıldı. Bu tarihlerde kliniklerde asepsi ve antisepsi henüz esaslanmamıştı .

Dr. Gen. Hayrettin zamanının meşhur bir cerrahı olup o zamanlarda Cesarien ameliyatlarını Sarayburnundaki Tıbbiye mektebinin hammamının göçek taşında yapardı. (1885) senelerinde nihayet asepsi ve antisepsi meselesi 1891 senelerinde esaslanmağa başladı. Prof Dr. Cemil Topuzlu Avrupada ihtisas tetkiklerinden yeni usullerle dönmüştü. 1890 İstanbulda bir umumî cerrahi kliniği tesis ederek memlekete asepsi ve antisepsi esaslarını soktu ve bu meyanda yeni usullere göre jinekolojik ameliyatlar da yapıyordu.

1905 de Tıbbiye mektebi Haydarpaşada - İstanbulun Asya kenarında - büyük ve yeni güzel bir binaya nakledildi. Bu mektebe «Tıp Fakültesi» ismi verildi. Bir diğeri de Şamda idi.

Dört sene kadar evvel Tıp Fakültesi tekrar şehrin Avrupadaki kısmına nakledildi. Böylece yeni Üniversite büyük bir organizasyonla merkezileşti ve şehir hastaneleri Tıp Fakültesine bağlandı.

1891 senelerinde Asepsi metodlarının girişile bir de yeni Tababet İhtisas Okulu ihtiyacı doğdu. Almanyadan getirilen Dr. Rieder ve Dr. Deyke Bosforun cenup medhalinde ve Avrupa sahilinde güzel bir hastahane kurdular. Dr. Rieder bu «Gülhane Tıp ihtisas mektebi» nin ilk direktörü ve Dr. Deyke.onun ilk muavini idi. Bir gurup genç türk doktorları kendi sahalarında olarak 4-5 sene ihtisas yapmak üzere Almanyaya gönderilmişlerdi. Döndükleri zaman Dr. Rieder her birini kendi ihtisaslarında kliniklere şef olarak verdi. Yeni hastahane böylece garp usullerile çalışmağa başladı. 1902)

Bu türk doktorlar gurubundan Dr. Asaf Derviş [1869-1928] dört sene kadar Almanyada «Olshausen» nin kliniğinde çalışmıştı. Nisaiye ve Vilâdiye Kliniğinin ilk şefi ve profesörü oldu. Bu tarihten itibaren - 1902 memlekette Nisaiye ve Vilâdiye ihtisası tanındı.

Bu şubenin bu günkü emektarları - Prof: Dervişin eski talebeleridir. (Prof: Refik Münir P, Kenan Tevfik P, Fuat Fehim) ilâ.

Gülhane okulunda ihtisas kursları 4 - 6 sene devam eder. İhtisas kurslarını ikmal eken hekimlerin adetleri her sene gittikçe artmaktadır.

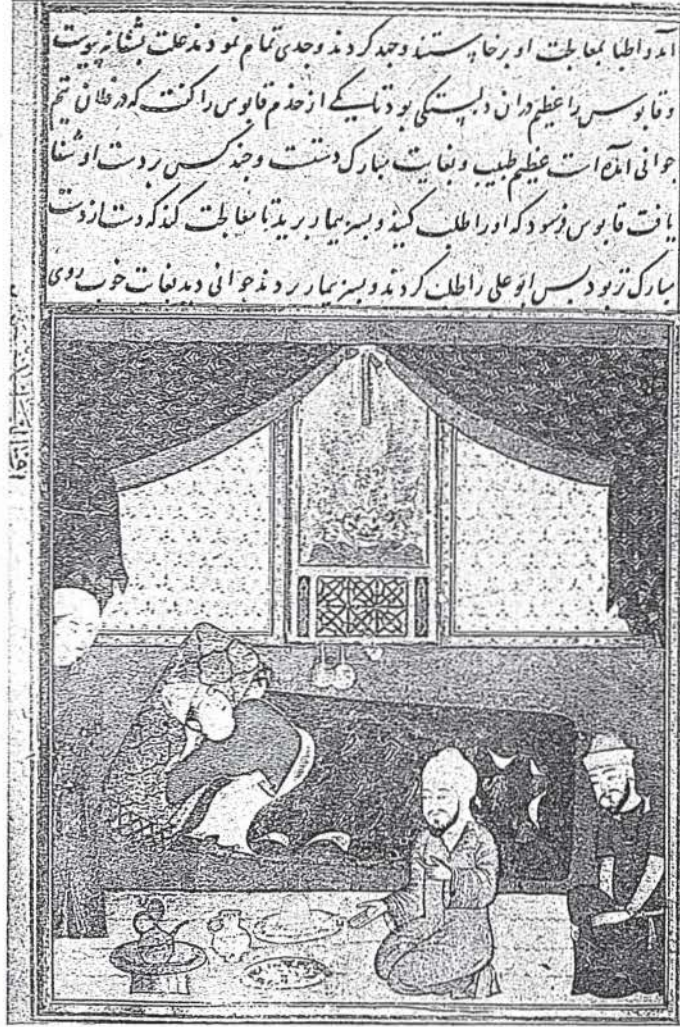
Bu teşkilâtı kuran Dr. Rieder ve Dr. Deykeye bizler çok müteşekkirimiz. Dr. Süheyl Ünver'e Üniversite resimlerinin tabına müsaade ettiklerinden dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Bu Kazuistik Şikagoda Amerikanın en zengin ve muhteşem tanılan «Lying-in Hospital» - Vilâdiye ve Nisaiye Kliniği- emekli direktörü Prof. De Lee nin Vilâdiye Tarihi hakkındaki konferansı münasebetile hazırlanmıştır. Bu arzu Amerikadan ayrılacağı aylara rast gelmesi ve mesafenin uzaklığı dolayısıyla şüphesiz matlup derecede literatürü bol değildir. Bununla beraber memleketimizdeki Tıp tarihi faaliyetlerinden haberdar olmak isteyen bu şahsiyetlere-İmkân nisbetinde anlatmak ta lâzımdı. Sayın hocam Prof. Refik Münir Keskin'e istirham ettim. En kısa zamanda lütfettikleri literatür ve şahsî hatıralarını imdadıma gönderdiler. O yabancı ellerde bir Türk hekimi olarak tıbbî mazimizi Folklerden başlayarak bu günkü hekimliğimizin başlangıcına kadar tarif ettim. Hali hazır üzerinde durmadım. Zamanımızı izah etmek beynelmîl tıp neşriyatımıza kalıyordu. Üniversite inkilâbımız Amerikan Kliniklerinin de dikkatini çekmiştir. (İstanbul Üniversitesi kıymetli elemanlar kazanmıştır.) diyorlar. Çok yerde meşhur simalar görülmüştü. Sayın meslekdaşlarımın noksanlarımı mazur göreceklerine eminim. Johns Hopkins Üniversitesinin Tıp tarihi Enstitüsü direktörü sayın Dr. Sigerist Enstitü mecmuasının birinci teşrin nushasında bu yazının neşrini deruhte etmiş ve tecrübe tabılarını göndermişlerdi. Kendilerine teşekkürler ederim.

Dr. Saim Sağlık

BİBLİYOGRAFİE

- 1- Gediz, İ. Hadi, Türk Gyn. Arşivi. No. 1, 1933.
- 2- Gökay, Fahrettin Kerim, Tıp Dünyası No 1937
- 3- Hubanname ve Zenanname, Üniversite Kütüphanesi, İstanbul,
- 4- Sağlık, Tevfik, Askerî Tıp Mecmuası, Kongra nushası 1927
- 5- Şehname, Topkaki sarayı, Hazne Kütüphanesi.
- 6- Şemsettin, Şirvanlı, Teşrihül Ebdan, (resme bakınız).
- 7- Ünver, Süheyl. Türkiyede Tıbbî Folklor. rapor, Halk bilgisi Haberleri No. 56, 1936.
- 8- Ünver, Süheyl. Tıp dünyası, No. 6 1937.

Resim - I. İbni Sina, Buhara (980-1037). Bu resim vefatının 900-
 üncü senesi münasebetile 1937 de basılmıştır. Seremoni İstanbul
 Üniversitesinde olmuştur. Resim "Çehar Makale" den alınmış-
 tır. Semerkantli Nizami Aruzi, Herat 1431 A. D. de yazmıştır.
 Kitap tezhib edilmiş ve Türk - İslâm müzesinde No. T. 418 de-
 dir. Bu resimde İbni Sina aşk hastalığına tutulmuş bir hastayı
 muayene ediyor. Hasta Rey ve Tabaristan emiri Kabus Vesmegi-
 rin yeğenidir.

Resim - 2. Şirvanlı Şemsettinin
Teşrihül Ebdan kitabından.
Süleymaniye-Vehbi efendi, Eyup
Hüsrev Paşa, Üniversite kitap-
hanesinde birer kopyaları vardır.

Resim - 3. 18 inci asrın sonlarına doğru İstanbulda bir evde doğum. Resim Hubanname ve Zenanname'den alınmıştır. Üniversite kitap müzesindedir.

Resim - 4. Şarkta eski zamanda bir cesarien. Resim Şehnameden alınmıştır. Türkçe yazılmıştır. İstanbulda, Topkapı Sarayı, Hazine Kütüphanesindedir. Çok manidar bir sahnedir.